

Scholing als splijtzwam in de politiek

De kloof tussen hoog en lager opgeleiden

Dr. Pieter van Wijnen

In de media, de politiek en de wetenschap wordt gesproken van een groeiende kloof in Nederland tussen lager en hoger opgeleiden. Mensen met een verschillende opleidingsachtergrond leven in toenemende mate in gescheiden werelden. In de 19^e en het grootste deel van de 20^e eeuw was de Nederlandse samenleving voornamelijk verdeeld op de kenmerken religie en financiële welstand. Het maatschappelijk leven speelde zich in hoge mate af binnen zogenaamde zuilen, waar mensen van dezelfde levensovertuiging en sociale klasse elkaar tegenkwamen. Binnen de zuilen van protestanten, katholieken, niet-kerkelijke socialisten en (in mindere mate) de niet-kerkelijke hogere klassen hadden hoger opgeleiden regelmatig contact met lager opgeleiden. Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw is de maatschappij sterk veranderd. De toegenomen welvaart en individualisering hebben ertoe geleid dat de verzuilde maatschappelijke organisaties nagenoeg zijn verdwenen. Voorbij is de tijd dat een advocaat of hoge ambtenaar regelmatig een arbeider sprak in de kerk of bij de socialistische sportvereniging.

Recent onderzoek (van bijvoorbeeld het Sociaal Cultureel Planbureau) laat zien dat Nederlanders in toenemende mate trouwen of samenwonen met een partner met dezelfde opleidingsachtergrond. Hun vrije tijd brengen ze ook vaker door met mensen met hetzelfde soort diploma; hbo'ers en academici vinden elkaar bij de hockeyclub, VMBO'ers gaan samen bowlen of countryline dansen. Hoger opgeleiden lezen de Volkskrant en het NRC en kijken naar de publieke omroep. De lager opgeleiden (voor zover ze nog kranten lezen) lezen eerder de Telegraaf en kijken liever naar commerciële omroepen. Voor de autochtone bevolking geldt dat het verschijnsel dat kinderen een hogere opleiding volgen dan hun ouders nagenoeg ten einde is gekomen. Ouders met een hbo- of academische opleiding doen er tegenwoordig alles aan om hun kinderen minimaal een hogere beroepsopleiding te laten volgen. Steeds vaker komen kinderen van ouders met een lagere beroepsopleiding niet verder dan een mbo-diploma. Ook op andere aspecten zijn lager opgeleiden zich meer gaan onderscheiden. Vaker dan hoger opgeleiden wonen ze in minder leefbare buurten met een diverse etnische samenstelling. Hun baan zekerheid is geringer en ze kampen vaker met een slechte gezondheid.

Ook in de politiek is een groeiende kloof tussen lager en hoger opgeleiden zichtbaar. Lager opgeleiden zijn veel minder politiek actief. Van de mensen met een hbo- of academische opleiding gaat bij Tweede Kamerverkiezingen minimaal 90 procent stemmen. Van de mensen met een mbo-diploma gaat driekwart stemmen, bij mensen met hooguit een lbo-diploma is dit niet meer dan 65%. Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw waren kamerleden met een lagere opleidingsachtergrond geen uitzondering, met name bij de PvdA en confessionele partijen. Tegenwoordig is een overweldigende meerderheid van de Tweede Kamerleden hbo-of academisch opgeleid (97%).

De toenemende verschillen in belevingswereld leiden tot de verwachting dat lager en hoger opgeleiden meer gaan verschillen in hun opvattingen over de maatschappij. Ze hebben te maken met verschillende problemen, hebben verschillende belangen en ontwikkelen door een verschillende cultuur- en mediabeleving uiteenlopende visies op de samenleving. De zeer sterke oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden in de politiek maakt de vraag relevant hoe sterk de verschillen zijn in politieke opvattingen tussen lager en hoger opgeleiden. Als het onderscheid groot is, bestaat er een risico dat kamerleden en ministers in hun beleid onvoldoende de belangen vertegenwoordigen van lager opgeleiden.

In het enquêteonderzoek dat I&O Research heeft gedaan onder ruim 7000 respondenten in augustus van dit jaar zijn respondenten stellingen voorgelegd over actuele politieke kwesties. Op welke kwesties hebben hoog opgeleiden wezenlijk andere opvattingen dan lager opgeleiden? Hoog opgeleiden zijn mensen die in de enquête hebben aangegeven dat zij een HBO- of universitaire opleiding hebben afgerond. Lager opgeleiden hebben ten hoogste een MBO-opleiding voltooid of zijn niet verder gaan doorleren na een HAVO – of VWO- diploma.

De hieronder gepresenteerde verschillen in opvattingen tussen hoog en lager opgeleiden gelden ook als wordt rekening gehouden met de invloed van de hoogte van het inkomen van de respondent, zijn of haar leeftijd, geslacht, stedelijkheid van het woongebied, kerklidmaatschap en kerkgang.

Sociaal-economische issues

Lager opgeleiden hechten veel meer belang aan het *met pensioen gaan met 65 jaar* dan hoog opgeleiden. Meer dan de helft van de lager opgeleiden (54%) is het eens met de stelling dat de pensioengerechtigde leeftijd 65 moet blijven. Van de hoog opgeleiden is slechts een kwart (24%) het hier mee eens.

Lager opgeleiden noemen ook vaker dan hoog opgeleiden *pensioenvoorzieningen* een zeer belangrijk probleem (respectievelijk 31 en 26%).

Hoog opgeleiden wonen relatief vaak in koopwoningen. Toch zijn zij vaker bereid hogere hypotheekkosten te betalen. Van de mensen met een hbo- of universitair diploma is bijna de helft (45%) het eens met de stelling dat *op termijn de hypotheekrente aftrek volledig dient te worden afgeschaft*. Dit aantal bij lager opgeleiden is beduidend minder, 30%.

Hoog opgeleiden lijken wat optimistischer over hun kansen op de arbeidsmarkt. Een indicatie hiervoor is dat een derde van de hoog opgeleiden (32%) de stelling onderschrijft dat *het ontslagrecht verder dient te worden versoepeld*. Van de lager opgeleiden is bijna een kwart (23%) het eens met deze stelling.

Het deel van de hoog opgeleiden dat vindt dat *mensen een hogere eigen bijdrage dienen te betalen voor de kosten van de gezondheidszorg* is twee keer groot als onder lager opgeleiden (respectievelijk 30 en 15%).

	hoog opgeleid	lager opgeleid
meer financiële steun aan economisch zwakke EU landen	40	17
afdragen bevoegdheden aan EU t.w.v. economische samenwerking	43	17
bezuinigen op ontwikkelingshulp	41	56
strengere toelatingseisen voor asielzoekers	53	74
gepakte criminelen zwaarder straffen	64	88
hardere sancties bij onvoldoende inburgering	62	79

Duurzaamheid

Mensen met hooguit een mbo-opleiding hebben minder affiniteit met het vraagstuk van duurzaamheid dan hbo'ers en academici. Zeven van de tien hoog opgeleiden (71%) vindt dat de *overheid meer moeite moet doen om het gebruik van milieuvriendelijke energie te stimuleren*. Bij lager opgeleiden is dit aantal zes van de tien (62%).

Een vijfde van de hoog opgeleiden (20%) vindt de *toestand van het milieu* een van de belangrijkste problemen. Minder dan een tiende van de lager opgeleiden (8%) kan deze perceptie delen.

Hoog opgeleiden vinden ook wat vaker dan lager opgeleiden dat op termijn *alle kerncentrales dienen te worden gesloten* (respectievelijk 36% en 31%).

Europa en ontwikkelingslanden

Hoog en lager opgeleiden verschillen aanzienlijk in hun opvattingen over de wereld buiten Nederland. Lager opgeleiden zijn beduidend euro sceptischer. Slechts een op de zes lager opgeleiden (17%) vindt dat *Nederland financiële steun dient te verlenen aan economisch zwakke landen van de EU*. Daarentegen staan vier van de tien hoog opgeleiden (40%) hier positief tegenover.

Dezelfde verschillen zijn er wat betreft Europese economische integratie. 17% van de lager opgeleiden en 43% van de hoog opgeleiden is het eens met de stelling dat *Nederland bevoegdheden dient af te staan aan de EU voor een gezamenlijk financieel en economisch beleid*.

Een vijfde van de hbo'ers en academici (20%) maakt zich grote zorgen over de *afnemende steun voor de EU*. Bij lager opgeleiden is dit aantal minder dan een tiende (7%).

Lager opgeleiden maken zich juist meer zorgen over de macht van de EU. Een kwart van hen (25%) ziet de *toenemende invloed van de EU op ons dagelijks leven* als een zeer groot probleem. Van de hoog opgeleiden kan een zevende (14%) deze perceptie delen.

Hbo'ers en academici hebben aanmerkelijk minder aversie tegen ontwikkelingshulp dan mensen met hooguit een mbo-diploma. Ruim de helft van de lager opgeleiden (56%) is het eens met de stelling *dat er dient te worden bezuinigd op ontwikkelingshulp*. Van de hoog opgeleiden onderschrijft vier van de tien (41%) deze stelling.

Veiligheid en integratie

Er zijn sterke verschillen tussen hoog en lager opgeleiden op kwesties die te maken hebben met criminaliteit en de aanwezigheid van nieuwkomers.

Iets meer dan de helft van de hoog opgeleiden (53%) is het eens met de stelling dat *asielzoekers aan strengere eisen moeten voldoen voor het verkrijgen van een verblijfsvergunning*. Dit aantal is aanzienlijk hoger bij lager opgeleiden, drie kwart (74%).

Zes van de tien hbo'ers en academici (62%) wil dat *de overheid zwaardere sancties geeft aan allochtonen die onvoldoende integreren in de Nederlandse samenleving*. Van de lager opgeleiden is acht van de tien (79%) een voorstander van deze maatregel.

De helft (52%) van de mensen met hooguit een mbo-opleiding vindt *criminaliteit* een van de belangrijkste problemen van de samenleving. Bij hoog opgeleiden is dit aandeel een derde (32%).

Bijna twee derde van de hoog opgeleiden (64%) wil dat *de overheid zwaardere straffen uitdeelt aan gepakte criminelen*. Van de lager opgeleiden is bijna negen van de tien (88%) hier een voorstander van.

Samenvatting en conclusie

Hoog opgeleiden hebben vaker dan lager opgeleiden een positieve houding ten aanzien van liberale ideeën om de economie te moderniseren. Daarnaast hebben hbo'ers en academici meer progressieve standpunten op kwesties die te maken hebben met duurzaamheid. Bij internationale beleidsonderwerpen en kwesties op het terrein van criminaliteit en integratie zijn er grote verschillen tussen lager en hoger opgeleiden. Mensen met hooguit een mbo-opleiding nemen hierop aanzienlijk rechts-conservatievere posities in dan hbo'ers en academici.

De gevonden opinieverschillen zijn te verklaren door verwachtingen over de invloed van de verschillen in de context waarin hoog en lager opgeleiden zich bevinden. Lager opgeleiden hebben minder vaste banen, ondervinden baanconcurrentie van nieuwkomers, leven vaker in onveilige buurten en hebben eerder te maken met spanningen tussen bevolkingsgroepen.

Vaker dan hoog opgeleiden ervaren zij de nadelen van een economisch liberale samenleving met open grenzen die steeds flexibeler, veranderlijker en kosmopolitischer wordt. De geringere affiniteit met duurzaamheid bij lager opgeleiden is in overeenstemming met Maslows theorie van een hiërarchie van behoeften. Als elementaire behoeften van veiligheid en economische bestaanszekerheid nog niet zijn vervuld, is er minder aandacht voor andersoortige waarden en doelen.

Gegeven de lagere opkomst van lager opgeleiden bij verkiezingen, is er een reële kans dat hun politieke opvattingen onvoldoende worden vertegenwoordigd door het parlement en de regering.